

Position Paper

**HET GEBRUIK VAN ANTIBIOTICA
ALS DIERGENEESMIDDEL**

januari 2001

Samenvatting

De actuele discussie rond de problematiek van antibioticaresistentie bij de mens richt zich onder meer op het gebruik van antibiotica bij dieren. De FIDIN is van mening dat therapeutisch gebruik van antibiotica bij dieren:

1. noodzakelijk is: zieke dieren hebben antibiotica nodig.
2. goed is gereguleerd: antibiotica worden op grond van de Diergeneesmiddelenwet geregistreerd waarbij een toetsing plaatsvindt op kwaliteit, werkzaamheid en veiligheid voor mens en dier.
3. met voldoende zorgvuldigheid is omgeven om verantwoord gebruik te waarborgen: uitsluitend dierenartsen schrijven antibiotica voor met inachtneming van de Good Veterinary Practices en resistentie-surveillance programma's.

Vanuit het oogpunt van veterinaire en volksgezondheid streeft de FIDIN naar een verantwoord therapeutisch gebruik van antibiotica in de diergeneeskunde.

1. Antibiotica: De actuele discussie

In het kader van de problematiek rond resistentie tegen antibiotica bij de mens, wordt het gebruik van antibiotica bij mens en dier momenteel kritisch bekeken. Antibioticaresistente bacteriën maken het soms moeilijk om bacterieziekten effectief te behandelen. Het is daarom van het grootste belang dat antibiotica verstandig worden gebruikt.

Antibiotica kunnen bacteriën bestrijden als deze bacteriën gevoelig zijn voor het antibioticum. Wanneer bacteriën ongevoelig zijn worden zij resistent genoemd. Resistentie kan al van nature bij bacteriën aanwezig zijn, maar kan ook (geleidelijk) ontstaan. Bij dit laatste ontwikkelen bacteriën dan een afweermechanisme waardoor zij bestand raken tegen de werking van een antibioticum. Ziekten veroorzaakt door bacteriële infecties kunnen dan niet meer door dit antibioticum worden genezen. Dus zal een ander antibioticum moeten worden gekozen.

Toediening van antibiotica aan dieren kan, net zoals bij mensen, tot gevolg hebben dat bacteriën bij deze dieren hiertegen resistentie ontwikkelen. De actuele discussie draait om de vraag of resistente bacteriën die bij dieren aanwezig zijn, kunnen leiden tot antibioticaresistentie bij de mens (kruisresistentie). Overdracht zou kunnen plaatsvinden via de voedselketen of doordat mensen direct met de dieren die met antibiotica zijn behandeld in contact komen. Gedurende meer dan twee decennia is intensief onderzoek verricht naar het belang van een dergelijke wijze van resistentie-overdracht. Duidelijk bewijs voor het frequent optreden van resistentie-overdracht is desondanks niet geleverd.

Het is van belang een onderscheid te maken tussen antibiotica die worden gebruikt als diervoederadditief (de zogenaamde voerbepaarders) en antibiotica die uitsluitend worden ingezet om dieren te genezen. Voor een aantal van deze voerbepaarders, waarvoor aanverwante geneesmiddelen ook voor het gebruik bij mensen zijn geregistreerd, heeft de Raad van de Europese Gemeenschap op grond van het voorzorgsbeginsel besloten het gebruik tijdelijk op te schorten. De regulering van het gebruik van therapeutische antibiotica heeft in het kader van deze discussie geen wijzigingen ondergaan.

In dit position paper wil de FIDIN aangeven, dat het therapeutisch gebruik van antibiotica met zorgvuldigheid is omgeven en goed is gereguleerd. In de eerste plaats hangt dit samen met het doel voor het gebruik van antibiotica als diergeneesmiddel (zie hieronder paragraaf 2), in de tweede plaats van de controle-instrumenten die er bestaan ten aanzien van de toelating (paragraaf 3) en verder door het verantwoord gebruik van antibiotica als diergeneesmiddel (paragrafen 4 en 5).

Tenslotte zij vermeld dat de laatste tijd zowel nationaal als internationaal veel onderzoek plaatsvindt naar de vraag wat het belang van een eventueel verband tussen resistentie bij het dier en resistentie bij de mens is (zie verder paragraaf 6). De FIDIN erkent de noodzaak van

voortdurend onderzoek op dit terrein en ziet de uitkomsten hiervan met vertrouwen tegemoet.

2. Zieke dieren hebben antibiotica nodig

Net als mensen kunnen ook dieren ziek worden.

Voor de gezondheid en het welzijn van het dier, zal de dierenarts diergeneesmiddelen voorschrijven en toepassen. Daarmee kunnen zieke dieren genezen en kan de uitbreiding van ziekten worden tegengegaan. Dit gebeurt bij gezelschapsdieren zoals honden en katten maar ook bij dieren die door de mens voor consumptiedoeleinden worden gehouden, zoals runderen, varkens en pluimvee.

Antibiotica worden toegepast om ziekten ten gevolge van bacteriële infecties te bestrijden. Net als bij mensen treden ziekten bij dieren sneller op wanneer de dieren jong zijn, omdat jonge dieren nog onvoldoende kans hebben gehad weerstand tegen bepaalde bacteriën op te bouwen. Ook worden dieren - net als mensen - eerder ziek wanneer zij in grote groepen samen leven omdat dan de kans groter is dat zij in aanraking komen met een "onbekende" bacterie. Antibiotica zijn dus ook voor dieren onmisbare geneesmiddelen om een door bacteriën veroorzaakte ziekte de baas te worden. Het is daarom heel belangrijk dat er ook voor dieren voldoende werkzame antibiotica beschikbaar zijn.

Therapeutisch gebruik van antibiotica vindt plaats ten behoeve van de genezing van het dier. Het antibioticum wordt specifiek, vaak op individuele basis voorgeschreven. Toepassing geschiedt zo lang als nodig, zo kort als mogelijk. Ook gezien het kostenaspect voor de dierhouder zal de hoeveelheid zoveel mogelijk worden beperkt.

3. Er zijn goede wettelijke waarborgen met betrekking tot antibiotica

Antibiotica die aan dieren worden toegediend zijn diergeneesmiddelen die zijn geregistreerd op grond van de Diergeneesmiddelenwet. Deze registratie houdt in dat de overheid het diergeneesmiddel heeft beoordeeld aan de hand van een uitvoerig dossier waarin de kwaliteit, werkzaamheid en de veiligheid voor mens en dier zijn onderbouwd. Bij deze registratie beoordeelt de overheid ook de dosering en andere gebruiksvoorschriften. Voor de toediening van diergeneesmiddelen aan dieren waarvan vlees, melk of eieren worden geconsumeerd, worden wachttijden bepaald. Dit houdt in dat er tussen de laatste toediening van een diergeneesmiddel aan een dier en het slachten of afleveren van melk of eieren een vastgestelde wachttijd in acht moet worden genomen. Door inachtneming van deze wachttijd wordt voorkomen dat eventuele residuen een risico voor de volksgezondheid opleveren. Bij een verantwoord gebruik van diergeneesmiddelen is toepassing conform de voorschriften die op het etiket of de bijsluiter zijn vermeld dan ook een vereiste.

Wanneer antibiotica eenmaal zijn geregistreerd als diergeneesmiddel, mogen die niet zonder meer aan alle dieren worden toegediend. Op grond van de Diergeneesmiddelenwet mag een diergeneesmiddel alleen worden toegediend aan die dieren waarvoor het is geregistreerd.

4. Verantwoord gebruik vermindert de kans op resistentie

Naast de strikte regulering inzake de toelating van antibiotica, is ook het gebruik daarvan met de nodige waarborgen voorzien. Zo is op grond van de Diergeneesmiddelenwet het voorschrijven van antibiotica - en in sommige gevallen ook het toedienen daarvan - voorbehouden aan de dierenarts. De dierenarts beslist dus wanneer en op welke wijze antibiotica worden gebruikt.

De kwaliteit van de diergeneeskundige zorg wordt gewaarborgd door de nodige regelgeving. Daarnaast werkt de Nederlandse dierenarts conform de zogenaamde “Good Veterinary Practice (GVP)”, waarbij de praktijkvoering is gecertificeerd en aan de kwaliteitseisen van GVP is getoetst.

Op grond van deze regels zullen antibiotica bij voorkeur aan individuele dieren worden voorgeschreven en toegediend, bijvoorbeeld via een injectie. Wanneer meerdere dieren binnen een groep een therapeutische behandeling behoeven, kan in plaats van alle dieren apart een injectie te geven er ook voor worden gekozen de medicijnen via het voer of via het drinkwater toe te dienen. Ook onder deze omstandigheden wordt het antibioticum specifiek voor een groep dieren met een bepaalde aandoening door de dierenarts voorgeschreven.

De dierenarts zal altijd eerst nagaan of het voorschrijven van antibiotica wel nodig is. Wanneer hij aan de hand van een analyse van de situatie en een diagnose van de ziekte tot de conclusie is gekomen dat dat noodzakelijk is, zal hij een behandeling voorschrijven die gericht is op het beste resultaat. Daarbij is de keuze voor het juiste diergeneesmiddel een belangrijk gegeven. Maar het gaat ook om toediening van het middel aan het dier op het juiste tijdstip, in de juiste dosering en in de juiste frequentie.

In het geval de dierenarts een infectie moet bestrijden zal bovendien vaak een gevoeligheidsonderzoek van de ziekteverwekkende bacterie tegen antibiotica plaatsvinden. Hiermee wordt vastgesteld welk middel voor bestrijding van de bacterie en daarmee van de ziekte optimaal is. Daarnaast worden zieke dieren, die aan een bacteriële infectie zijn gestorven, regelmatig onderzocht om na te gaan welke bacterie een rol speelt en hoe het met de gevoeligheid voor antibiotica gesteld is. De uitslag van dit onderzoek vormt een belangrijk gegeven voor de dierenarts om de andere dieren te behandelen die met het gestorven dier in aanraking zijn geweest.

Bacteriën passen zich voortdurend aan nieuwe omstandigheden aan. Resistentie is dus niet een constant gegeven, maar een dynamisch proces. Door de gevoeligheid van bacteriën voor antibiotica voortdurend te meten en te bewaken, is het mogelijk om enerzijds resistentie beheersbaar te houden en anderzijds steeds dat antibioticum te kiezen dat optimaal resultaat oplevert bij de behandeling van een ziekte. Kennis is hier een belangrijk gegeven (zie verder paragraaf 6).

5. Extra garanties voor verantwoord gebruik

Niet alleen via de wetgeving, maar ook via een aantal andere instrumenten wordt verantwoord gebruik van antibiotica verzekerd.

Zowel bedrijfsleven als overheid stimuleren een verantwoord diergeneesmiddelengebruik. Enkele jaren geleden is op initiatief van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij het Voorlichtingsproject Verantwoord Diergeneesmiddelengebruik gestart voor dierenartsen, voorlichters en andere bedrijfsbegeleiders. Internationaal gezien hebben de WHO (Wereld Gezondheidsorganisatie) en OIE (Office International des Epizooties) algemene richtlijnen opgesteld voor een verantwoord antibioticagebruik en heeft de Raad van de Europese Unie de Lid-Staten opgeroepen programma's voor verantwoord gebruik te stimuleren.

Verder is door de organisatie van de meest betrokken beroepsgroep, de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD), het initiatief genomen om per diersoort landelijke formularia op te stellen, teneinde de Good Veterinary Practices op het terrein van het antibioticagebruik door dierenartsen te bevorderen. In zo'n formularium worden de meest voorkomende ziekten gekoppeld aan antibiotica van eerste keuze. Ook met deze formularia is beoogd een bijdrage te leveren aan een verantwoord gebruik van antibiotica. De FIDIN heeft haar steun voor de totstandkoming van de formularia uitgesproken, zij het met de kanttekening dat een aantal bijstellingen kunnen worden doorgevoerd. Overleg hierover vindt op dit moment met de KNMvD plaats.

Antibiotica hebben ook een duidelijke plaats gekregen in de kwaliteitsprogramma's die in Nederland door het bedrijfsleven zijn opgezet, waarbij extra eisen zijn gesteld aan de productie van voedingsmiddelen van dierlijke oorsprong. In dit kader moeten worden genoemd de IKB (Integrale Ketenbeheersing) programma's in de vleessector en het KKM project (Keten Kwaliteit Melk) in de zuivelsector. Ook de veehouder levert door deelname aan deze programma's dus een belangrijke bijdrage aan een verantwoord gebruik van antibiotica.

De diergeneesmiddelenindustrie zelf levert ook een belangrijke bijdrage aan een verantwoord gebruik van antibiotica, mede ter voorkoming van resistentie-ontwikkeling. Zo is door de Europese organisatie van de diergeneesmiddelenindustrie (FEDESA) een "Code for Responsible Use of Antibiotics" opgesteld. Daarnaast verstrekt de industrie aanbevelingen omtrent een verantwoord gebruik bij de adviezen die zij aan praktizerende dierenartsen verstrekt. Dit gebeurt niet alleen in de mondelinge adviezen maar ook in documentatiemateriaal dat aan dierenartsen ter beschikking wordt gesteld. Op internationaal niveau zijn door de World Veterinary Association (WVA), International Federation of Agricultural Producers (IFAP) en de Confédération Mondiale de l'Industrie de la Santé Animale (COMISA) richtlijnen opgesteld voor een verantwoord gebruik van antibiotica. Recentelijk heeft de FIDIN het initiatief genomen om gezamenlijk met de KNMvD richtlijnen voor verantwoord antibioticagebruik op te stellen voor de Nederlandse dierenarts en dierhouder.

6. Met nieuwe kennis nog meer mogelijkheden

Hoewel er reeds veel wordt gedaan, is de FIDIN van mening dat aanvullende inspanningen kunnen worden gepleegd om een verantwoord gebruik van antibiotica te bevorderen en resistentie-ontwikkeling bij dieren zo veel mogelijk te voorkomen. Zoals eerder opgemerkt is kennis daarbij een belangrijke factor.

Naar resistentie wordt veel onderzoek verricht door de Gezondheidsdienst voor Dieren, individuele dierenartspraktijken en de farmaceutische industrie (onder andere in het kader van het CEESA-programma van FEDESA). Ook het RIVM en het ID-Lelystad verrichten onderzoek naar de gevoeligheid van (zoönotische) pathogenen en indicator-bacteriën. Helaas is er echter geen sprake van universele onderzoeks- en rapportagemethoden, waardoor op dit moment geen duidelijk beeld van de resistentie in Nederland te geven is.

Als organisatie die de belangen behartigt van de fabrikanten en importeurs van diergeneesmiddelen in Nederland, is de FIDIN bereid om in samenwerking met een aantal andere partijen zo'n "resistentie-surveillance"-programma te participeren. In dat kader publiceert de FIDIN jaarlijks een inventarisatie van het gebruik van de verschillende antibiotica die bij dieren in Nederland.